

۱۵۸۹۷۷

بانکداری اسلامی

دکتر محمدنقی نظرپور
دکتر سید عباس موسویان
دکتر یوب خزائی

تهران

۱۳۹۶

www.ketab.ir

سرشناسه: نظریور، محمدنقی، ۱۳۴۲-۱۳۹۶.

عنوان و نام پدیدآور: بانکداری اسلامی / محمدنقی نظریور، سیدعباس موسویان، ایوب خزائی. مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی، ۱۳۹۶. مشخصات ظاهری: دوازده، ۳۶۷ ص.:: نمودار.

فروست: «سمت»؛ ۲۱۱۹. اقتصاد، ۸۵.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۲-۰۵۰۳-۴ ۱۸۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: این کتاب با همکاری شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی به چاپ خواهد رسید.

داشت: پشت جلد به انگلیسی: Mohammad Naqi Nazarpour, Seyed Abbas Musavian, Ayoub Khazaei. Islamic Banking.

دداشت: کتابنامه: ص. ۳۵۸-۳۶۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: بانک و بانکداری - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع: Banks and Banking - Religious Aspects - Islam

موضوع: بانک و بانکداری - ایران، ایران، Banks and Banking - Iran

موضوع: وام‌های بانکی - ایران، Bank Loans - Iran

موضوع: بانک و بانکداری - قوانین و مقررات - ایران، Banking Law - Iran

شناسه افزوده: مر. ریال سیدعباس ۱۳۳۹-

شناسه افزوده: خزائی، ایوب، ۱۳۳۹-

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Compiling University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

شناسه افزوده: شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی

Supreme Council of Cultural Revolution

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۲ ب ۶ ن ۲۳۰/۲۲ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۰۵۱۷۹

بانکداری اسلامی

دکتر محمدنقی نظریور، دکتر سیدعباس موسویان (دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)

و دکتر ایوب خزائی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم

انسانی و شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سمت

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشنندگان و عوادل توزیع

مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، رویه‌روی

پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

@sazman_samt

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	پیشگفتار
۱	فصل اول: مروری بر تاریخ تحولات، جایگاه و معاملات بانکداری متعارف
۱	۱-۱ تاریخ پیدایش بانکداری
۵	۲-۱ تعریف بانک
۷	۳-۱ نقش بانکداری در اقتصاد
۱۳	۴-۱ ماهیت معاملات بانده باری متعارف
۱۵	۵-۱ خلاصه فصل
۱۶	۶-۱ پرسش‌های فصل
۱۷	فصل دوم: پول، ربا و بهره
۱۷	۱-۲ پول در اقتصاد متعارف
۱۹	۲-۲ پول در اقتصاد اسلامی
۲۲	۳-۲ وظایف پول در اقتصاد اسلامی
۲۷	۴-۲ ماهیت ربا
۳۱	۵-۲ ماهیت بهره بانکی
۳۴	۶-۲ نظریه‌های ربا و بهره بانکی
۶۹	۷-۲ بازدهی‌های مجاز در سرمایه‌گذاری از منظر شریعت اسلام
۷۶	۸-۲ خلاصه فصل
۷۷	۹-۲ پرسش‌های فصل
۷۹	فصل سوم: مروری بر تاریخ پیدایش، تحولات و ساختار بانکداری اسلامی
۷۹	۱-۳ ایده اولیه بانکداری اسلامی
۸۳	۲-۳ سیر تحولات بانکداری اسلامی
۸۷	۳-۳ جایگاه کنونی و رشد سریع بانکداری اسلامی

۹۶	۴-۳ نظریه های بانکداری اسلامی
۱۰۶	۵-۳ مالکیت بانک ها در اقتصاد اسلامی
۱۰۹	۶-۳ ساختار بانکداری اسلامی
۱۱۸	۷-۳ خلاصه فصل
۱۲۰	۸-۳ پرسش های فصل
۱۲۱	فصل چهارم: اصول و مبانی بانکداری اسلامی
۱۲۱	۱-۴ انطباق با اهداف نظام اقتصادی اسلام
۱۲۶	۲-۴ مطابقت با اصول و قواعد عمومی معاملات اسلامی
۱۳۴	۱-۳ حباق با اصول و قواعد اختصاصی معاملات اسلامی
۱۵۹	۴-۴ خلاصه فصل
۱۶۰	۵-۴ پرسش های فصل
۱۶۲	فصل پنجم: تفاوت های اساسی بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف
۱۶۲	۱-۵ مشارکت فعال بانکداری اسلامی در بازارهای پول و سرمایه
۱۶۳	۲-۵ مشارکت فعال بانک های اسلامی در بخش واقعی اقتصاد
۱۷۳	۳-۵ مسئولیت بانک اسلامی در قبال مصرف کننده
۱۷۶	۴-۵ اشتقاق نرخ های سود بانک اسلامی از اقتصاد واقعی
۱۷۹	۵-۵ خلاصه فصل
۱۸۰	۶-۵ پرسش های فصل
۱۸۱	فصل ششم: بانکداری بدون ربا در ایران
۱۸۱	۱-۶ تصویب قانون بانکداری بدون ربا در ایران
۱۸۲	۲-۶ ارکان و عناصر اصلی نظام بانکی ایران
۲۲۲	۳-۶ خلاصه فصل
۲۲۴	۴-۶ پرسش های فصل
۲۲۵	فصل هفتم: شیوه های جدید اعطای تسهیلات
۲۲۵	۱-۷ اعتبار در حساب جاری در بانکداری اسلامی
۲۳۷	۲-۷ کارت های اعتباری در بانکداری اسلامی
۲۵۵	۳-۷ خلاصه فصل
۲۵۷	۴-۷ پرسش های فصل

	فصل هشتم: جریمه و خسارت تأخیر تأدیه	
۲۵۹	۱-۸ علل و عوامل مطالبات معوق	
۲۵۹	۲-۸ راهکارهای بانک‌های اسلامی برای حل مشکل مطالبات معوق	
۲۶۲	۳-۸ راهکارهای نظام بانکی ایران برای حل مشکل مطالبات معوق	
۲۷۵	۴-۸ بررسی فقهی گرفتن جریمه و خسارت تأخیر تأدیه	
۲۷۸	۵-۸ خلاصه فصل	
۲۸۲	۶-۸ پرسش‌های فصل	
۲۸۴		
	فصل نهم: تاب‌نگاه نظارت و شورای فقهی در بانکداری اسلامی	
۲۹۰	۱-۹ نظارت در بانکداری اسلامی	
۲۹۱	۲-۹ کمی تشکیل شورای فقهی نظام بانکی	
۲۹۴	۳-۹ نقش شورای فقهی در کاهش ریسک شریعت در بانکداری اسلامی	
۲۹۹	۴-۹ نقش شورای فقهی در افزایش کارایی ابزارهای مالی اسلامی	
۳۰۰	۵-۹ تجربه بانک‌ها - بررسی و نظامات شرعی بر نظام بانکی	
۳۰۳	۶-۹ خلاصه فصل	
۳۱۵	۷-۹ پرسش‌های فصل	
۳۱۶		
	فصل دهم: بانک مرکزی و سیاست‌های پولی	
۳۱۷	۱-۱۰ وظایف بانک مرکزی در نظام بانکداری بدون ربا	
۳۱۷	۲-۱۰ سیاست‌های پولی در بانکداری بدون ربا	
۳۲۰	۳-۱۰ خلاصه فصل	
۳۲۴	۴-۱۰ پرسش‌های فصل	
۳۲۵		
	فصل یازدهم: آسیب‌شناسی نظام بانکی ایران	
۳۲۷	۱-۱۱ ارزیابی انتقادهای معمول از عملکرد بانکداری اسلامی	
۳۲۷	۲-۱۱ چالش‌ها و معضلات بانکداری بدون ربا در تجهیز و تخصیص منابع	
۳۳۳	۳-۱۱ مشکلات و تنگناهای نظام بانکی ایران	
۳۴۵	۴-۱۱ بررسی وضعیت تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی در ایران	
۳۵۳	۵-۱۱ خلاصه فصل	
۳۵۵	۶-۱۱ پرسش‌های فصل	
۳۵۶		
۳۵۸		

پیشگفتار

مباحث بانکداری اسلامی از میان مباحث اقتصاد اسلامی از آن جهت که نه صرفاً در نظریه، بلکه در عمل هم اجرایی گردید و ضعف‌ها و قوت‌های خود را در عمل به عنوان یک سیستم بانکداری سنتی و رایج در فضای اقتصاد سرمایه‌داری نشان داد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. رشد چشمگیر بانکداری اسلامی در دهه‌های اخیر در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی نیز بر اهمیت تأمل عمیق و بررسی بیشتر مباحث بانکداری اسلامی در نظریه و اجرا افزوده است. اجرای درست و دقیق ضوابط اسلامی در قالب بانکداری اسلامی می‌تواند بخشی از چهره واقعی نظام اقتصادی اسلام در عرصه معاملات را آشکار سازد و گامی برای دور نگه داشتن جامعه از آسیب‌های مادی و معنوی معاملات است. بسترسازی مناسب برای تعالی جامعه در راستای اهداف بلند این نظام محسوب شود.

طی سال‌های اخیر، توجه به مباحث بانکداری اسلامی در سطوح مختلف تحصیلی افزایش یافته است و در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری، واحدهای درسی با این مضمون در دانشگاه‌های مختلف کشور ارائه می‌گردد. لکن بدون آشنایی دانشجویان با مباحث پایه‌ای بانکداری اسلامی در مقطع کارشناسی، ارائه درس مذکور در مقاطع بالاتر کارایی لازم را نخواهد داشت. با توجه به گستردگی مطالب در حوزه بانکداری اسلامی، منبع درسی که به‌طور کامل کلیه سرفصل‌های مورد نیاز دانشجویان در دوره کارشناسی را پوشش داده باشد، یافت نمی‌شود. البته محققان ارجمند کتاب‌های متعددی در زمینه بانکداری اسلامی در داخل و خارج کشور به رشته تحریر درآورده‌اند، اما هیچ‌یک از کتاب‌های مذکور با هدف تدریس درس بانکداری اسلامی در دوره کارشناسی منتشر نشده است و با

سرفصل‌های در نظر گرفته شده شورای تحول علوم انسانی برای درس «بانکداری اسلامی» در سطح کارشناسی مطابق نیست و دانشجویان برای جمع‌بندی مطالب این درس باید به منابع مختلف مراجعه کنند. بنابراین هدف این کتاب، فراهم آوردن مجموعه‌ای کامل، دقیق، به‌روز و متناسب با سطح دانش و نیاز دانشجویان دوره کارشناسی برای ورود به بازار کار و همچنین آماده کردن آنان به منظور فراگیری مطالب پیشرفته‌تر در حوزه بانکداری اسلامی در مقاطع تحصیلی بالاتر است.

در این کتاب تلاش شده است، تا حد امکان، دستاوردها و آثار علمی سه دهه محققان اقتصاد اسلامی درباره مباحث مربوط به بانکداری بدون ربا و بانکداری اسلامی مطرح و مناسب با بضاعت علمی، نقد و بررسی شود و راهکارهای ارائه‌شده اندیشمندان و پژوهشگران حوزه بانکداری اسلامی برای حل مشکلات و چالش‌های بانکداری کشور، بیان گردد. بنابراین نویسندگان خود را مدیون و وام‌دار تلاش‌های فراوان محققان بانکداری اسلامی می‌دانند که با تلاش جهادگونه‌ای مباحث بانکداری اسلامی را به سطح قابل قبول و ارائه ارتقا دادند.

برای درک بهتر جایگاه کتاب حاضر و اهمیت موضوعات آن، مناسب است برخی از مهم‌ترین آن‌ها مطرح و در این کتاب بیان شود:

- بررسی ماهیت و کارکردهای پول در اقتصاد اسلامی؛
- تشریح نظریه‌های مختلف توجیه ربا و بهره، حکم و نتایج و بررسی آن‌ها؛
- پرداختن به نظریه‌های مختلف درباره ماهیت، کارکردها و شیوه‌های عملیاتی بانکداری اسلامی؛

- بررسی اصول و قواعد عمومی و اختصاصی معاملات در بانکداری اسلامی؛
- تشریح شباهت‌ها و تفاوت‌های بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف؛
- تشریح سازوکارهای تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا، ایران، همراه با ترسیم مدل‌های عملیاتی به‌منظور فهم بهتر دانشجویان در نحوه به‌کارگیری عقود مختلف اسلامی؛

- بررسی راهکارهای پیشنهادی به منظور به کارگیری اعتبار در حساب جاری در بانکداری اسلامی؛

- تحلیل فقهی استفاده از کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی و بررسی روش‌های طراحی کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی؛

- پرداختن به راهکارهای بانک‌های اسلامی و بانک‌های ایرانی برای حل مشکل مطالبات معوق به صورت مجزا؛

- بررسی اهداف شکل‌گیری شورای فقهی نظام بانکی و تجربه سایر کشورهای اسلامی. رابن رمینه؛

- بررسی چالش‌ها، معضلات و تنگناهای نظام بانکی ایران در تجهیز و تخصیص منابع.

در این کتاب جنبه‌های نظری و گاه تجربی بانکداری اسلامی تمرکز شده و در موارد ضروری جنبه‌های فقهی مورد نیاز دانشجویان نیز به مباحث اضافه شده است. در پایان فصل‌ها، خلاصه‌ای از مطالب ارائه شده و همچنین پرسش‌هایی مطرح شده است. پرسش‌های ارائه شده به دانشجویان اجازه می‌دهد تا شناختشان از محتویات هر فصل را بیازمایند.

طبق تجربه نویسندگان این اثر و مصوبات شورای تحول علوم انسانی، مناسب‌ترین شیوه برای تدریس محتویات کتاب، ارائه آن در قالب ۳ واحد درسی است. در صورت ارائه کتاب در قالب ۲ واحد درسی، «مآذان ارجمند پیشنهاد می‌شود از ارائه فصل‌های هفتم (شیوه‌های جدید اعطای تسهیلات)، هشتم (جریمه و خسارت تأخیر تأدیه) و نهم (جایگاه نظارت و شورای فقهی در بانکداری اسلامی) صرف نظر شود. لازم است دانشجویان گرامی درس «پول و بانکداری» را به عنوان درس پیش‌نیاز این درس گذرانده باشند.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از تمامی اندیشمندان و پژوهشگران حوزه اقتصاد اسلامی، که از نتایج و دستاوردهای مطالعات آنان در این کتاب استفاده کرده‌ایم، تشکر و قدردانی کنیم. از گروه اقتصاد سازمان سمت که در یک نشست

علمی به نقد این اثر همت گماردند و همچنین انجمن علمی اقتصاد اسلامی ایران که در جلسات مختلف به بررسی و نقد کتاب پرداخته‌اند و نظر اعضای محترم آن موجب اتقان مطالب گردید، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است به خصوص از استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسین عیوضلو که نظارت علمی این طرح را عهده‌دار بودند و در مراحل مختلف با نظر خود بر غنای مباحث طرح افزودند، تشکر ویژه نماییم. از استاد ارجمند جناب آقای دکتر مرتضی عزتی مدیر محترم گروه اقتصاد و سایر همکاران در سازمان سمت که زمینه انجام این تحقیق را فراهم نمودند نیز صمیمانه تشکر می‌کنیم. همچنین از استادان و دانشجویان محترم تقاضا می‌کنیم انتقادهای پیرسشادهای خود در راستای ارتقای کیفیت مباحث کتاب را برای نویسندگان ارسال کنند تا در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.

والحمد لله اولاً و آخراً

محمدنقی نظرپور

سید عباس موسویان

ایوب خزائی